

Ірина Фантинівна ЯСІНОВСЬКА

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

e-mail: iryna.yasinovska@lnu.edu.ua

Олеся Юріївна ПРИСТУПЧУК

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4210-5056>

e-mail: olesyaprystupchuk@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано роль та особливості функціонування малого бізнесу в Україні. Визначено частку суб'єктів малого підприємництва серед діючих суб'єктів підприємництва в Україні в період 2017-2021 рр. Досліджено, що основну кількість суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності займає оптова та роздрібна торгівля. Здійснено порівняльний аналіз показників розвитку малого підприємництва, а саме проведено паралель між кількістю малих підприємств та ФОП на 10 тис. населення. Проаналізовано динаміку показників структури пасиву суб'єктів малого підприємництва в період 2017-2021 рр., розраховані відносні показники фінансової стійкості малого бізнесу. Визначено основні чинники, які гальмують розвиток малого бізнесу в сучасних умовах.

Ключові слова: малі підприємства, фінансування, фінансова стійкість, власний капітал, економічне середовище

ВСТУП

Розвиток малого підприємництва є дуже важливим чинником для всієї економіки країни, тому держава відіграє важливу роль у стимулюванні його розвитку. Державна підтримка малого бізнесу передбачає надання різноманітних субсидій, кредитів, створення національних фондів, надання податкових знижок і пільг, використання іноземної допомоги, підтримку розвитку страхового ринку. В умовах фінансово-економічної кризи, а в подальшому вже в умовах війни в Україні суттєво погіршилося бізнес-середовище, уповільнився розвиток малого бізнесу.

Будучи важливою частиною національної соціально-економічної системи, малі підприємства не лише забезпечують відносну стабільність ринкових відносин, але й завдяки своїй гнучкості швидко реагують на нестабільні умови зовнішнього середовища.

Проблемами фінансування малого бізнесу займалися багато вчених-економістів, праці яких присвячені цьому питанню, серед яких: І.О. Ахновська, М.М. Биців, В.І. Варцаба, А.О. Гомотюк, К.Г. Грищенко, О.В. Левченко, Г.А. Пономарьова, С.Д. Смолінська, Н.С. Ситник, А.М. Середа, І.Ф. Ясіновська та ін. Вони досліджували проблеми залучення фінансових ресурсів, джерела формування капіталу суб'єктів підприємництва, формування оптимальної структури капіталу. Проте проблеми фінансування малого бізнесу в умовах сьогодення потребує подальших досліджень. Однією з проблем, яка стримує розвиток малого бізнесу в Україні, є недостатність фінансових ресурсів для ефективної діяльності. Маючи обмежені джерела фінансування, малий бізнес змушений шукати зовнішні джерела фінансування та державну підтримку.

МЕТА статті полягає у дослідженні проблем фінансування суб'єктів малого підприємництва в Україні та напрацюванні окремих рекомендацій для їх вирішення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є діалект-

тичний метод наукового пізнання. У дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналіз у дослідженні проблем фінансування діяльності вітчизняних суб'єктів малого підприємництва; оцінці сучасного стану джерел фінансування їх діяльності; обґрунтуванні шляхів вирішення окремих проблем формування оптимальної структури капіталу та підвищення ефективності його використання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одне з найважливіших питань для малого бізнесу – фінансування. Головним фактором, що гальмує процес створення та реалізації малого бізнесу, є доступ до кредитних коштів. Малий бізнес вважається групою підвищеного ризику для фінансування банками та фінансовими установами, а високий ризик є приводом для застосування високих процентних ставок за кредитами та заставними зобов'язаннями в отриманні кредитів. Незбалансований і хаотичний розвиток малого бізнесу не може гарантувати виконання покладених на нього суспільством функцій [1].

Для формування об'єктивної оцінки фінансування малого підприємництва, необхідно дослідити ефективність їх діяльності та визначити слабкі сторони, а також провести порівняльний аналіз показників усіх типів суб'єктів підприємництва, задля порівняння результатів. Аналіз джерел фінансування малого бізнесу в Україні проведено на основі даних Державної служби статистики України.

У табл. 1 показано динаміку кількості суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва в Україні впродовж 2017-2021 рр.

З даних табл. 1 бачимо, що кількість суб'єктів малого підприємництва в Україні переважає та у 2021 р. становила 99,1 % від загальної кількості. Впродовж 2017-2021 рр. кількості діючих суб'єктів малого підприємництва в Україні збільшилася на 8,3 %. За проаналізований період можемо бачити приріст малих підприємств впродовж 2017-2020 рр.

Таблиця 1 – Кількість та структура діючих суб'єктів підприємництва в Україні в період 2017-2021 рр. (розраховано автором за даними [2])

Суб'єкти підприємництва	Роки									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	одиниць	%								
Суб'єкти великого підприємництва	399	0,0	446	0,0	518	0,0	512	0,0	610	0,0
Суб'єкти середнього підприємництва	15254	0,9	16476	0,9	18129	0,9	17946	0,9	17811	0,9
Суб'єкти малого підприємництва:	1789406	99,1	1822671	99,1	1922978	99,1	1955119	99,1	1937827	99,1
зокрема мікропідприємства	1737082	96,2	1764737	95,9	1864013	96,0	1898902	96,2	1880858	96,1
Всього:	1805059	100	1839593	100	1941625	100	1973577	100	1956248	100

Проте у 2021 р. їх кількість зменшилася. Негативна динаміка 2021 р. є значною мірою результатом пандемії Covid-19, карантинних обмежень, через що більшість підприємств не змогли працювати у звичному режимі.

Пропонуємо більш детально ознайомитись з кількістю діючих малих підприємств та фізичних осіб-підприємців за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2021 р. Найбільше суб'єктів малого підприємництва працювало у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонті автотранспортних засобів та мотоциклів (39,93 %, а саме 773845 од.), у сфері інформації та телекомунікації (16,64 %, 283767 од.), професійної, наукової та технічної діяльності (7,36 %, 142646 од.), промисловості (6,02 %), будівництві (6,01 %), операціях з нерухомим майном (4,85 %).

Найбільш інформативним і порівнюваним показником розвитку малого підприємництва є кількість підприємств та ФОП на 10 тис. наявного населення (рис. 1).

Можемо спостерігати незначну тенденцію росту малих

підприємств та фізичних осіб-підприємців впродовж останніх 5 років.

Джерелом фінансування діяльності бізнесу є фінансові ресурси. Фінансові ресурси підприємства – це сукупність власних грошових доходів і надходжень ззовні (залучені і позикові кошти), призначені для виконання фінансових зобов'язань підприємства, фінансування поточних витрат і витрат, пов'язаних з розширенням виробництва [3, с. 14].

Динаміку капіталу малих підприємств України подано у табл. 2.

Впродовж 2017-2021 рр. сума капіталу малих підприємств України зростала та у 2021 р. становила 3917,6 млрд грн, що на 43,5 % більше, як у 2017 р. Позитивним є й те, що за цей період їх власний капітал зріс майже у 3 рази. Прослідковується зростання поточних зобов'язань (на 38,4%) та зобов'язань, пов'язаних з необоротними активами, утримуваними для продажу та груп вибуття (на 60,2 %). Водночас, сума довгострокових зобов'язань зменшилася на 16,7%.

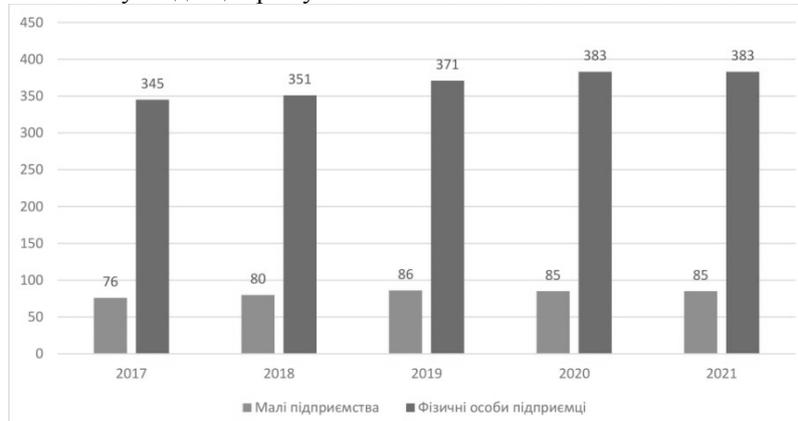

Рис. 1. Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення у період 2017-2021 рр. (складено на основі [2])

Таблиця 2 – Динаміка капіталу малих підприємств в Україні у період 2017-2021 рр., млн грн (розраховано за даними [2])

Пасив	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2017 р.
Власний капітал	278877,2	416472,3	627085,5	649171,5	830462,6	297,8
Довгострокові зобов'язання	557152,4	602851,8	457617,8	504838,2	463859,2	83,3
Поточні зобов'язання	1892107,3	2084277,2	2169355,4	2618306,5	2619144,7	138,4
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групи вибуття	2575,4	3057,8	3406,3	3229,5	4127,0	160,2
Баланс	2730712,3	3106659,1	3257465,0	3775545,7	3917593,5	143,5

Варто звернути увагу на зміну співвідношення власного капіталу та довгострокових зобов'язань. У 2017 р. довгострокові зобов'язання перевищували суму власного капіталу на 278 275,2 млн грн. Проте впродовж п'яти років сума довгострокових зобов'язань зменшувалась, а у 2021 р. власний капітал перевищив довгострокові зобов'язання на 366 603,4 млн грн.

Структуру капіталу малих підприємств України у 2021 р. показано на рис. 2.

Отже, частка власного капіталу у загальній сумі джерел фінансування малих підприємств у 2021 р. становила 21,20 %, довгострокових зобов'язань – 11,84 %, поточних зобов'язань – 66,86 %, зобов'язань, пов'язаних з необоротними активами, утримуваними для продажу та групи вибуття – 0,10 %. У 2017 р. частка власного капіталу становила – 10,21 %, довгострокових зобов'язань – 20,40 %, поточних зобов'язань – 69,29 %, зобов'язань, пов'язаних з необоротними активами, утримуваними для продажу та груп вибуття – 0,10 %. Так, спостерігається збільшення частки власного капіталу вдвічі

та зменшення частки довгострокових зобов'язань також майже вдвічі впродовж п'яти років.

У формуванні фінансових ресурсів підприємства необхідно враховувати внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на його діяльність. Усі підприємства залежать від взаємовідносин із партнерами, попиту на продукцію, галузевих особливостей, макроекономічної стабільності та інших факторів.

Формування фінансових ресурсів з багатьох джерел дає змогу компанії впевненіше реагувати на зміни вимог ринку, розширюючи свій асортимент та збільшуючи обсяги виробництва. У формуванні ресурсів важливо дотримуватися оптимального співвідношення власного та позикового капіталу, щоб забезпечити належний рівень фінансової стійкості компанії.

Структура капіталу є визначальною для фінансової стійкості підприємства. У табл. 3 містить окремі відносні показники фінансової стійкості малих підприємств України.

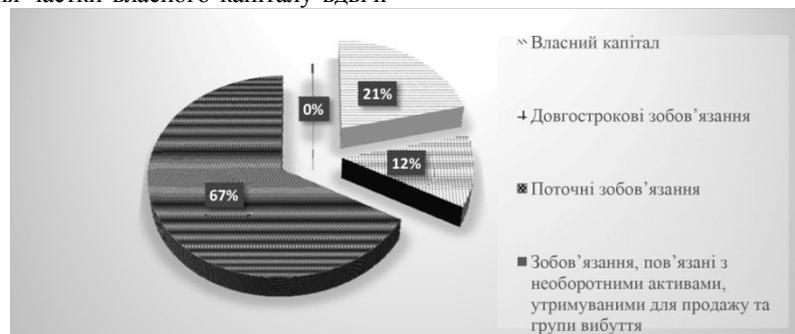

Рис. 2. Структура капіталу малих підприємств України у 2021 р. (складено за даними [2])

Таблиця 3 – Відносні показники фінансової стійкості малих підприємств України в період 2017-2021 рр. (розраховано автором за даними [2])

Показники	Роки					Відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	
Коефіцієнт автономії	0,10	0,13	0,19	0,17	0,21	0,11
Коефіцієнт фінансової залежності	9,79	7,46	5,19	5,82	4,72	-5,07
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,31	0,33	0,33	0,31	0,33	0,02

Коефіцієнт фінансової автономії показує рівень незалежності підприємств від зовнішніх позик. Чим вище значення цього показника, тим більш стійким фінансово є підприємство. Цей показник не відповідає нормативному значенню протягом аналізованого періоду, проте спостерігається тенденція його зростання. Значення коефіцієнта автономії було менше за нормативне (>0,5), це свідчить, що фінансова стійкість підприємств є низькою та вони значною мірою є залежними від фінансування кредиторів. У 2021 р. тільки 21 % своєї діяльності малі підприємства України фінансували за рахунок власних коштів. Значення коефіцієнта фінансової залежності теж не було у межах оптимальних значень та вказує на значний рівень залежності від позикового капіталу.

Коефіцієнт фінансової стійкості відображає, яка частина активів фінансується за рахунок стійких джерел, тобто частку тих джерел фінансування, які підприємство може використовувати довгий час у своїй діяльності. Величина цього показника впродовж аналізованого періоду була на рівні 0,33, крім 2017 р. та 2020 р., коли по-

казник становив 0,31. Нормативним значенням цього показника є 0,85-0,9, тобто можемо сказати, що показник за всі 5 років аналізу був меншим за нормативне значення, що вказує на недостатню частку стабільних джерел фінансування.

За даними дослідження Advanter Group, було визначено критерії, які заважають бізнесу відновлюватися в сучасних умовах. Основними з них є [4]: непрогнозованість розвитку ситуації в Україні; непередбачувані дії держави стосовно бізнесу; недостатня кількість платоспроможних клієнтів; недостатня кількість кваліфікованих працівників; недостатній капітал; посилення тиску силовиків та контрольних органів; перешкоди з боку регуляторних чи фіскальних органів; високі податкові ставки та збори; відсутність доступу до фінансового ресурсу.

Важливим джерелом фінансування для малих підприємств є лізинг. Лізинг дозволяє підприємствам оптимізувати та модернізувати виробництво, не залучаючи значних власних ресурсів. Оплативши лише 20-30% від вартості необхідного обладнання, підприємство може

відразу скористатися орендованим майном та оплатити його в обумовлені терміни. Характерними рисами лізингу є те, що вимоги не такі суворі, як за банківськими кредитами, початкова сума інвестицій невелика, рішення приймається швидко та надається право користування орендованим майном.

Якщо аналізувати український ринок фінансових послуг, до послуг якого найчастіше звертаються МСБ, слід відзначити, що альтернативні фінансові інструменти відмінні від банківських кредитів, такі як лізинг, венчурний капітал, факторинг тощо, все ще знаходяться у стадії розвитку. Це робить банківські кредити найбільш поширеним варіантом отримання зовнішнього фінансування для більшості МСБ [5].

Поділяємо думку А.О. Гомотюк, що в останні кілька років популярності набув краудфандинг, ставши життєздатною можливістю для підприємців, художників та інших людей отримати фінансування для своїх інноваційних проєктів. Зокрема, багато хто почав застосовувати краудфандинг для збору коштів для ініціатив, орієнтованих на сталий розвиток, враховуючи, що ці типи ініціатив стикаються зі значними перешкодами у залученні фінансування з традиційних джерел. Фактично, краудфандинг є рушійною зміною у способі фінансування нових підприємств [6, с. 16]. Проте, як зазначають І.О. Ахновська та О.В. Левченко, незважаючи на наявність успішних кейсів в Україні, рівень розвитку краудфандингу в нашій державі залишається на початковій стадії. Ми не маємо широкого вибору вітчизняних спеціалізованих платформ, але значно впливовішими причинами подібного рівня є неготовність громадян в переважній своїй кількості брати участь у реалізації краудфандингових проєктів, причому як розробники, так й інвестори [7, с. 80].

Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у межах програм державної підтримки та банківського кредитування набуває першочергового значення для подолання соціально-економічних диспропорцій і забезпечення відродження національної економіки. Важливим є розроблення нової стратегії розвитку та фінансової підтримки МСБ з урахуванням сучасних внутрішніх та зовнішніх чинників впливу; удосконалення інституційної та законодавчої бази

функціонування МСБ та їх фінансово-кредитної підтримки; поліпшення доступу МСБ до фінансування банківськими та небанківськими установами, зокрема міжнародними фінансовими установами; поліпшення ефективності державних та регіональних програм фінансово-кредитної підтримки МСБ та розширення їхньої інфраструктури; адаптування зарубіжного досвіду фінансово-кредитної підтримки МСБ до умов українського ринку [8, с. 98].

Вибираючи оптимальну стратегію фінансування, підприємства повинні вибрати оптимальні джерела фінансування, грошові потоки, періоди надходження та умови погашення, щоб забезпечити належне фінансування та ефективно використати кошти, задля здатності виконувати взяті на себе зобов'язання та продовжувати працювати, набувати нових конкурентних переваг.

ВИСНОВКИ

Ефективне функціонування суб'єктів малого бізнесу є запорукою конкурентоспроможної економіки. Їх діяльність впливає на темпи економічного розвитку, структуру та якість характеристики ВВП. Вони забезпечують впровадження інновацій, насичують внутрішній ринок суспільно необхідними товарами та послугами, створюють додаткові робочі місця та вирішують інші соціальні проблеми. В сучасних умовах відродження та розвитку малого підприємництва має стати одним із найважливіших чинників соціально-економічного зростання.

В умовах війни важко робити прогноз, а тому більшість суб'єктів малого підприємництва планують свою діяльність на короткострокову перспективу. Проте ефективний фінансовий менеджмент та бізнес-планування є надважливими та дають можливість прогнозувати грошові потоки, їх синхронізувати, пророховувати підприємницькі ризики, формувати оптимальну структуру капіталу. Бізнес змушений працювати у складних умовах, інколи приймати нестандартні рішення. Розглядаючи можливі джерела фінансування бізнесу, варто звернути увагу на можливості залучення капіталу на грантовій основі, на умовах проєктного фінансування, програм підтримки бізнесу в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Серeda А.М., Пономарьова Г.А. Джерела та проблеми фінансування малого бізнесу в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/182.pdf>
2. Державна служба статистики України. *Статистичний збірник: «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва»*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Ситник Н.С., Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф. Фінанси підприємств / за заг. ред. Н.С. Ситник. Львів, 2020. 14 с.
4. Длігач А. Як почуються малий і середній бізнеси під час війни. Результати дослідження. *Електронний журнал: Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/6/703949/>
5. Гриценко К.Г., Биців М.М. Особливості використання лізингу як інструменту фінансування малого та середнього бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_53
6. Гомотюк А.О. Краудфандингова модель фінансування бізнесу. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 2. С. 13-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2022_2_4
7. Ахновська І.О., Левченко О.В. Розвиток краудфандингу для фінансування малого бізнесу в умовах інформаційної економіки. *Підприємство та інновації*. 2021. Вип. 16. С. 76-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2021_16_15
8. Варцаба В.І. Державна підтримка та банківське фінансування малого і середнього бізнесу в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 93-99.

References

1. Sereda A.M., Ponomarova H.A. Sources and problems of small business financing in Ukraine. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/182.pdf> (in Ukrainian).
2. State Statistics Service of Ukraine. *Statistical collection: "Activities of subjects of large, medium, small and micro enterprises"*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).

3. Sytnyk N.S., Smolinska S.D., Yasinovska I.F. Enterprise finance / ed. N.S. Sytnyk. Lviv, 2020. 14 p. (in Ukrainian).
4. Dlihach A. How small and medium-sized businesses feel during the war. Research results. *Electronic magazine: Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/6/703949/> (in Ukrainian).
5. Hrytsenko K.H., Bytsiv M.M. Peculiarities of using leasing as a financing tool for small and medium-sized businesses in Ukraine. *Efficient economy*. 2023. No. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_53 (in Ukrainian).
6. Homotyuk A.O. Crowdfunding model of business financing. *State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*. 2022. No. 2. pp. 13-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2022_2_4 (in Ukrainian).
7. Akhnovska I.O., Levchenko O.V. Development of crowdfunding for small business financing in the conditions of the information economy. *Entrepreneurship and innovation*. 2021. Issue 16. pp. 76-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2021_16_15 (in Ukrainian).
8. Vartsaba V.I. State support and bank financing of small and medium-sized businesses in Ukraine. *Pryazovskyi Economic Bulletin*. 2022. Issue 1. pp. 93-99. (in Ukrainian).

Iryna YASINOVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2766-8700>

e-mail: iryna.yasinovska@lnu.edu.ua

Olesia PRYSTUPCHUK

student, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4210-5056>

e-mail: olesyaprystupchuk@ukr.net

PROBLEMS OF FINANCING SMALL BUSINESSES IN UKRAINE

Introduction. The development of small entrepreneurship is a very important factor for the entire economy of the country, therefore the state plays an important role in stimulating its development. State support for small businesses involves the provision of various subsidies, loans, the creation of national funds, the provision of tax discounts and benefits, the use of foreign aid, and support for the development of the insurance market. In the conditions of the financial and economic crisis, and later in the conditions of the war in Ukraine, the business environment significantly deteriorated, and the development of small businesses slowed down.

The purpose of the paper is to study the problems of financing small business entities in Ukraine and develop separate recommendations for their solution.

Results. As a result of the conducted research, the role and peculiarities of functioning of small business in Ukraine were analyzed. The share of small business entities among active business entities in Ukraine in the period 2017-2021 was determined. It has been studied that the main number of small business entities in types of economic activity is occupied by wholesale and retail trade. A comparative analysis of indicators of small business development was carried out, namely a parallel between the number of small enterprises and FOP per 10,000 population. The dynamics of the indicators of the liability structure of small business entities in the period 2017-2021 were analyzed, with the help of which the relative indicators of the financial stability of small businesses were calculated.

Conclusion. As a conclusion, the criteria that suspend the development of small business in modern conditions are determined.

Keywords: small enterprises, financing, financial stability, own capital, economic environment